

Ingemar Oscarsson, *På besök i stormaktstidens Sverige* (Stockholm: Natur & Kultur 2024). 253 s.

På 1600-talet bjöds Sverige till bords med de europeiska stormakterna. Uppstickaren väckte intresse. I takt med att allianser ingicks och omförhandlades tog det svenska riket emot allt fler långväga resenärer. En liten skara skrev ner sina upplevelser. Majoriteten av texterna författades av fransmän, framför allt diplomater men också andra välbeställda och välutbildade personer som velat utforska det allierade landet i norr. Elva franskspråkiga reseberättelser från tiden 1634–1685, varav en schweizisk, ligger till grund för Ingemar Oscarssons vägvisare till stormaktstidens Sverige.

Det börjar med ett arkivfynd i Orléans. Vi kan tacka författaren själv för att en av reseskildringarna, varav långtifrån alla publicerades i samtiden eller har hunnit bli översatta till svenska, finns utgiven som *Den franske kammar-tjänarens resa* (2013). Tidigt står det klart att Oscarssons framställning inte graviterar kring något analytiskt perspektiv utan är materialstyrd, men på ett sätt som vittnar om upptäckarglädje och iakttagelseskärpa. Innehållet återberättas men ger också anledning till fördjupande resonemang – texten ges utrymme just i egenskap av text. Genreanalys och måttfull källkritik genererar frågor och vidgar förståelsen för den kulturella och intertextuella miljön. Detta är minst lika mycket en historia om franska resenärers världsbild och nyfikenhet som en skildring av 1600-talets Sverige.

Rösterna blandas och de enskilda resenärerna står inte i centrum. Biografiska och bibliografiska fakta har sparats till slutet, vilket lättar upp de föregående avsnitten och bildar en värdefull referenspunkt. Efter den inledande presentationen av materialet och människorna följer fem tematiska kapitel. I det första ges vi inblickar i det tidigmoderna resandet som sådant. Färdställen var omväxlingsrika och framkomligheten oförutsebar, då infrastrukturen inte var systematiskt utbyggd. Här skilde sig Sverige från de mer tätbefolkade länder som resenärerna var vana vid. Liksom i senare avsnitt vävs text och kontext skickligt samman på lättflytande prosa, med insprängda citat och förfranskade ord som språklig krydda.

Nästa del, där åtskilligt stoff förvisso hade kunnat platsa i övriga kapitel, handlar om resorna i landet bortom Stockholm, i de fyra fall dessa blivit föremål för särskilda beskrivningar. Fransmännen skildrade folkliv och strapatser, de iakttog den exotiska dryckeskulturen och besökte tidens sevärheter, inte minst i Uppsala. Enstaka resor gick via Ryssland och de svenska besittningarna i Baltikum eller till vidderna längst i norr. En av expeditionerna reste rentav minnesmärken i Tornedalen, ”där världen tar slut”.

Draget av improviserad folklivsskildring är än mer framhävt i det tredje kapitlet, om landet och invånarna. Fransmännen bar på fördomar och ste-

reotyper, som ibland kom på skam men sällan utmanades på djupet. Sverige var kallt och kargt, men kunde visa sig förvånansvärt bördigt, välmående och vackert. Gruvbesöken i Sala och Falun var närmast obligatoriska och förlänades ett mytologiskt skimmer som var typiskt för genren. I övrigt intresserade man sig för det övernaturliga och förunderliga (svalor på sjöboten och dylikt), för brott och straff, svensk historia och Stockholms byggda monument. Gravöl och bastubad beskrevs. Spänningarna mellan katoliker och protestanter var relativt nedtonade, men kommer till ytan i intressanta skildringar av kyrkobesök och slutna gudstjänster.

Möten utgör huvudsaken i nästa del. Både umgänget och hur det återgavs i skrift var i stor utsträckning socialt bestämt. Det var prestigefyllt att kunna berätta om sina intryck av kungligheter, högadel och kyrkliga dignitärer, hovmän och lärda, men även andra perspektiv framskymtar. Den anonyme "kammartjänaren" nämner kontakter med andra unga fransmän i huvudstaden och sin svenske husbonde. I landsorten kunde de långväga resenärerna tydligt väcka uppmärksamhet och – som framgår av en berättelse – bli övermannade av frågvisa och ivrigt skålande svenskar.

Den tematiska indelningen speglar tyngdpunkter i reseberättarnas föreställningsvärld, så också i det femte kapitlet om "Lappmarken". Fascinationen var stor för de hedniska samernas främmande värld, som väckte den etnografiska och koloniala blicken. Som författaren betonar var resenärerna generellt sett inga fångar i dåtidens vanföreställningar om Europas norra utkant, men i denna del framträder mytologierna och de intertextuella nätverken särskilt starkt – att resa var att läsa. Skildringarna kan lätt sönderdelas i sina narrativa och genremässiga beståndsdelar, men för Oscarsson handlar det inte om felfinneri utan om en upplysande kontextualisering.

Förmedlingen av scener från 1600-talets fransk-svenska kulturmöten, berikad av ett samtida bildmaterial, är i bästa mening populär. Det är resan som är mödan värd. Föreställningsmönstren framträder längs vägen och avslutningen hålls följaktligen kort, utan ambitioner att föra forskningsfronten framåt. Fransmännen förhöll sig i regel kallsinnigt till landet i norr, flera förklarade sig aldrig vilja återvända. Men, som Oscarsson konstaterar: resandet påverkar verklighetsuppfattningen och pekar framåt mot idéer om värdenas relativitet och människans universella likhet. Att slå följe med de franska resenärerna är i sin tur en utflykt i både tid och rum, som förhoppningsvis kan rucka på en del av våra stereotyper om stormaktstiden.